

Schillerska gymnasiet i Göteborg har sockel i Bohusgranit mot gatan. Där står det inhugget att byggnaden uppfördes 1886. I dag sitter dock denna sockelsten i en utbyggnad från 1911. Troligen har man flyttat den för att den inte skulle bli gömd.

Socklarna berättar Göteborgs historia

Naturstenen är en byggnadshistorisk vittnesbärare som berättar om sin samtid. Det visar den inventering av sockelsten som SGU i Göteborg har gjort. Fem bergarter återfinns i 90 procent av all naturstenssockel från 1793–1944. **TEXT PETER WILLEBRAND**

TRÄSTADEN OCH STENSTADEN är centrala begrepp i den svenska byggnadshistorien, konstaterar den rapport som sammanfattar inventeringen av Göteborg.

Samtidigt markerar de klasskillnaderna i stadsbildningen i det moderna Sveriges framväxt. Produktionen av byggsten var kostsam och fick inget genombrott före 1800-talet, trots återkommande stadsbränder.

DISTRIBUTION OCH logistik har alltid varit en utmaning för stenindustrin. Inte oväntat kommer också stenen i socklarna i Göteborg främst från lokala stenbrott. Men med byggandet av Göta kanal och Västra stambanan öppnades också upp för mer ”långväga” alternativ och sten som kom från en mer industriell produktion.

– Bohusgraniten börjar så smått komma in när man lärde sig hugga granit i norra Bohuslän i början av 1840-talet. Därifrån var det lätt att skeppa sten

till Göteborg, säger Thomas Eliasson, vid SGU i Göteborg och en av dem som genomfört inventeringen.

– Den ökade användningen av kalksten från Närke och Västergötland sammanfaller med att 1844-års slussar vid Trollhättan öppnas och Västra stambanan börjar byggas drygt tio år senare.

SAMTIDIGT VISAR inventeringen att den industriella produktionen inte slog ut de mindre lokala stenbrotten, som i praktiken kunde överleva parallellt med stenindustrins framväxt Bohuslän. Det var när betongen tog över på 40-talet som förhållandet förändrades radikalt.

– Den slog hårt mot både den lokala och industriella produktionen av natursten, båda mer eller mindre kollapsade.

Fem olika bergarter dominerar bland socklarna i inventeringen.

– De står för 90 procent, och andelen skulle vara ännu högre om vi begränsat tidsspannet nedåt med cirka 20 år. ■

DE FEM BERGARTERNA

ÅDERGNEJS

lokalt ursprung i staden

Bergen i centrala och östra staden består av en grå ådergnejs som är förhållandevis lätt att klyva längs med ådringen. De veckande rödgrå ådrorna framträder tydligt i den annars i huvudsak grå gnejsen.

B-GRANIT

lokalt ursprung västra delarna av staden

En annan typ av gnejs som finns i bergknallarna i de västra stadsdelarna. I huvudsak grå, men även vanlig i en ljusare nyans än ådergnejsen. Viktigaste skillnaden mot ådergnejs är att B-graniten är mer homogen och saknar de typiska ådrorna. Som sockelsten påträffas B-granit i huvudsak som rätvinkliga block.

ORTOCERATITKALKSTEN

från Västergötland och Närke

Grå eller röd. Innehåller rikligt med fossiler av raka bläckfiskar (ortoceratiter). Förhållandevis lättbearbetad och horisontellt skiktad, där skarvarna är lerrikare vilket gör att man lätt kan ta ut kalkbankar.

BOHUSGRANIT

Bohuslän

Alla varianter har brutits sedan mer omfattande industriell brytning inleddes 1842 av bolaget C. A. Kullgren på Bohus Malmön. Företaget fick snabbt många efterföljande konkurrenter.

Röd bohusgranit (Brastad).

FJÄRÅSGNEJS

sydost om Göteborg

Fjäråsgnejs finns inom ett begränsat område vid sjön Lygnern i norra Halland, cirka 30 kilometer från Göteborg. Varierar i kulör och struktur. Brytning av Fjäråsgnejs började omkring 1917. Ett industriellt stenhuggeri startade året därpå.